

Espais de confluència

Noves mirades
als estudis locals

Carlos Moruno Moyano i Sergi Tella Pàmies (eds.)

TÍTOL

Espais de confluència: Noves mirades als estudis socials

EDITORS

Carlos Moruno i Sergi Tella

COMITÈ ORGANITZADOR

M. Carme Jiménez, Narcís Figueres, Carlos Moruno, Sergi Tella, Héctor Isidro i Francesc Viso

COMITÈ CIENTÍFIC

Alba Alonso, Carolina Blàvia, Guillem Castellsagué, Albert Cassanyes Roig, Javier Fajardo, Marta Fernández, Pol Gil-Figuerola, Antoni Ginot, Marta Gort, Fernando Guarch, Cèlia Malladrè, Carlos Moruno, Gabriel Ramon-Molins, Núria Preixens Vidal, Gerard Pamplona, Ginés Puente, Guillem Puig, Pep Rueda, Aïda Sánchez, Sara Sánchez Roig, Sergi Tella, Sara Ubach Balagué, Júlia Vidal-Ruiz i Martí Vilamajó

ISBN: 978-84-1365-232-0

DOI: 10.17345/ 9788413652320

1a edició: juliol de 2025

Joves Investigadors en Estudis Locals <<https://www.congresjiel.org>>

Llibre sota una llicència [Creative Commons BY-NC-SA](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/)

ORGANITZA

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

CCEPC

Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

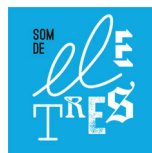
COL·LABORA

Grup de Recerca Consolidat en Estudis
Medievals
ESPAL, PODER I CULTURA
Universitat de Lleida

MUSEU DEL PORT
TARRAGONA

ISOCAC
Universitat
Rovira i Virgili

HISTÒRIA, SOCIETAT, POLÍTICA I CULTURA
DES DE CATALUNYA AL MÓN

amic

associació
de mitjans
d'informació
i comunicació

Port Tarragona

AMB EL SUPORT DE

Generalitat de Catalunya
Departament de Recerca
i Universitats

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Diputació
Barcelona

Diputació de Lleida
La força dels municipis

Federació d'Ateneus
de Catalunya

FUNDACIÓ PRIVADA
MÚTUA CATALANA

Xarxa Vives
d'universitats

La recerca en arxius locals i comarcals com a font per a una història alternativa de la literatura catalana i espanyola

Research in Local and Regional Archives as a Source for an Alternative History of Catalan and Spanish Literature

Joan Antoni FORCADELL¹

Universitat Autònoma de Barcelona (GEXEL-CEDID)

Orcid ID: 0000-0001-5787-7741

Joel REVERTER LAINEZ

Universitat Rovira i Virgili

Orcid ID: 0009-0000-4396-5994

Resum

Aquest treball presenta el procés de recuperació i difusió del llegat de l'escriptor Sebastià Juan Arbó a l'Arxiu Comarcal del Montsià com una via de recerca amb potencial per il·luminar molts aspectes desconeguts de la seva trajectòria. Es sintetitzen les tasques d'inventari i digitalització dutes a terme en aquest fons, i s'exposa el cas de la recerca sobre l'obra dramàtica de l'escriptor, que ha permès editar-la amb criteris filològics, com a exemple d'una de les múltiples vies d'investigació que ofereix. Aquesta tasca subratlla la importància de la preservació i la difusió del patrimoni documental conservat en els arxius locals i comarcals com una font primària que ha de permetre per revisar i reescriure la història de la literatura catalana i espanyola del segle XX.

Paraules clau: literatura catalana i espanyola del segle XX, arxius locals i comarcals, Sebastià Juan Arbó, humanitats digitals, literatura dramàtica.

Abstract

This work presents the process of recovering and transmitting the legacy of the writer Sebastià Juan Arbó preserved in the Arxiu Comarcal del Montsià as a research route with the potential to shed light on many unknown aspects of his career. The inventory and digitization tasks carried out in this fund are synthesized, and the case of the research on the dramatic work of the writer is presented, which has allowed it to be edited with philological criteria, as an example of one of the many avenues of research it offers. This task underlines the importance of preserving and transmitting the documentary heritage preserved in local and county archives as a primary source that should allow for revising and rewriting the history of Catalan and Spanish literature in the 20th century.

Keywords: 20th-century Catalan and Spanish literature, local and regional archives, Sebastià Juan Arbó, digital humanities, dramatic literature.

---

¹ Aquest article s'ha elaborat per part d'aquest autor amb el suport d'un ajut FPU del Ministeri d'Universitats [FPU20/01168].

L'objectiu d'aquest text és presentar un cas de recuperació i difusió del patrimoni local dut a terme en un dels arxius que integren la Xarxa d'Arxius Comarcals, i que és l'objecte actualment de diversos projectes d'investigació conjunts. Es tracta, en concret, del tractament documental, la recerca filològica i les accions de difusió del Fons Sebastià Juan Arbó, l'escriptor més destacat nascut en les Terres de l'Ebre, que fou una de les plomes més rellevants de les lletres catalanes de la dècada de 1930, i més tard, en la postguerra, una peça clau en el sistema literari espanyol. Juan Arbó fou el primer a posar en el mapa de les lletres catalanes la geografia ignota del Delta de l'Ebre, però la seva importància ultrapassa els límits regionals, ja que va ser capaç de crear a través de la ficció un univers narratiu genuí mitjançant escriptura rupturista, moderna i vibrant.

Actualment, tanmateix, per diverses circumstàncies sociohistòriques i raons extraliteràries, Juan Arbó resta en el llinar de la marginalitat, en un oblit institucional i acadèmic injustificat.

Així doncs, a continuació es presenten les actuacions dutes a terme sobre la part del seu llegat preservada a l'Arxiu Comarcal del Montsià a Amposta, les múltiples línies de recerca inexplorades que en podrien sorgir i els reptes que encara planteja, amb el propòsit d'esperonar la recerca en els arxius locals i comarcals com una font documental primordial per a reescriure la història de la literatura catalana i espanyola. Al seu torn, s'exposarà el cas pràctic d'un projecte filològic conjunt amb documentació sorgida d'aquest fons.

D'ençà de la mort de Sebastià Juan Arbó l'any 1984, la política cultural de preservació i promoció del llegat material de l'escriptor ha sigut erràtica i descuidada, fruit del desinterès real manifestat per les diverses administracions responsables. Els ajuntaments dels municipis de la Ràpita i d'Amposta, que es reparteixen el llegat per voluntat dels familiars de l'escriptor, s'hi han ocupat de manera molt dissímil. Amposta és la població que conserva el gruix d'aquest fons privat de lliure accés, dipositat a l'Arxiu Comarcal del Montsià, i no ha sigut fins a data molt recent, i mitjançant la intervenció directa de Joan Antoni Forcadell com a responsable del seu inventari, que s'ha decidit a emprendre accions efectives per tractar-lo arxivísticament. Va ser arran de les necessitats que plantejava una tesi doctoral en desenvolupament, titulada *La representación del exilio literario republicano en el obrador de escritura del corpus memorialístico de Sebastià Juan Arbó*. Fruit d'això, es va signar un conveni de col·laboració entre l'Ajuntament d'Amposta i la Universitat Autònoma de Barcelona (2023) per inventariar el fons completament i digitalitzar-lo progressivament.

D'aquesta manera, es va inventariar a nivell de catàleg tot el fons de l'escriptor amb l'assessorament dels professionals de l'Arxiu Comarcal del Montsià, una tasca que ha donat com a resultat la identificació de 3418 unitats documentals. Això ha permès posar a disposició de la comunitat acadèmica una font documental i bibliogràfica de primer ordre, imprescindible per estudiar, actualitzar i completar el perfil d'aquesta personalitat literària, i per editar-ne l'obra críticament amb totes les garanties científiques a través dels autògrafs de les seves obres, fins ara pràcticament desconeguts i inaccessibles. Aquests registres estan disponibles a internet a través de la plataforma Arxius en línia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Un dels aspectes que més ha

contribuït a la millora del fons recentment ha estat la digitalització de la part corresponent a l'epistolari de l'escriptor i a alguns autògrafs de les seves obres de la mà dels ajuts del Pla Bruniquer.

Es llistaran a continuació els conjunts documentals més rellevants que preserva el fons a l'Arxiu Comarcal del Montsià, que poden oferir una perspectiva global de les múltiples línies de recerca que s'obren al respecte. Entre els registres d'aquest inventari hi ha descrita la documentació personal i administrativa de l'escriptor; dossiers i col·leccions d'interès personal, amb obres literàries inèdites enviades per altres escriptors amics; una part substancial de l'epistolari de l'escriptor amb les figures més destacades del panorama cultural del seu temps -hi trobem corresponents com Joan Sales, Mercè Rodoreda, Joan Oliver, Salvador Espriu, Miquel Llor, Francesc Cambó, Ana María Matute, Camilo José Cela, Ignasi Agustí o Miguel Delibes-; el gruix dels papers de creació literària, assagística i periodística; retalls de crítiques de les seves obres, mencions en premsa, entrevistes, enquestes i qüestionaris; documents de treball sobre conferències i discursos; testimonis del procés de traducció d'obra pròpia i aliena i altres tasques editorials; documentació emesa amb motiu de la seva participació en el jurat de premis literaris com els premis Nadal, Planeta o Joanot Martorell; guions audiovisuals i radiofònics, i un gran volum de notes de lectura amb citacions, observacions i comentaris crítics succints.

Fora de dipòsit, a més, hi ha la biblioteca que li va pertànyer, i resta per catalogar, a part, el major fons fotogràfic que es coneix sobre l'escriptor, amb imatges que encara no han conegut difusió. Aquest fons se'ns presenta com un terreny encara ignot que reclama l'interès de nous filòlegs que s'hi vulguin aproximar, ja sigui per plantejar noves mirades sobre la història de la literatura del segle XX, fonamentalment a través del seu extens epistolari; per plantejar l'edició crítica d'obres que ja són autèntics clàssics de la literatura catalana, com *Terres de l'Ebre* o *Tino Costa*, com per descobrir-ne nous aspectes personals o professionals, com per exemple la creació d'obres literàries inèdites, de les quals ens queden vestigis a través de manuscrits i mecanoscrits amb variants d'autor d'obres de gèneres fins ara considerats menors dintre de la seva producció com la literatura dramàtica, la poesia o l'assaig. Aproximacions del relleu de les tesis doctorals de Josep Miquel Ramis (2011) i Marta Matas (2021), així com edicions de tipus acadèmic d'obres com *Totes les narracions del Delta* o *El àngel se durmió*, de recent aparició, s'han elaborat partint d'un fons documental encara inestable i incomplet, de manera que la seva consolidació només augura bones perspectives de futur.

Tots els esforços esmerçats ens han de conduir necessàriament a un coneixement molt més complet sobre l'escriptor, i ens han aportat un gran volum de dades que cal gestionar de manera adequada. Actualment, es treballa per poder transitar cap a un model centralitzat d'accés a tota aquesta informació, l'Arxiu Digital Sebastià Juan Arbó,² un gran repositori a la xarxa amb diverses bases de dades que permetin fer més accessible

---

² La primera fase del projecte, en desenvolupament, va obtenir una de les catorze Beques per a la investigació literària [BDNS 753604] atorgades per l'Oficina de Suport a la Iniciativa Cultural del Departament de Cultura l'any 2024. Té l'objectiu de constituir un prototip web i crear una base de dades amb la bibliografia completa de i sobre l'escriptor compresa entre els anys de 1918 i 2024 en mitjans impresos i digitals, audiovisuals, sonors i artístics, amb un volum total aproximat de 10000 referències.

tota aquesta documentació, amb la voluntat de presentar-lo com un recurs d'investigació a l'abast d'estudiants, investigadors i lectors.

A banda d'aquest projecte en construcció, la tasca de condicionament documental i inventari efectuada sobre el Fons Sebastià Juan Arbó ha permès dur a terme altres projectes centrats en l'estudi de l'obra arboniana. El darrer dels seus fruits ha estat l'edició de la seva *Obra dramàtica completa*, que es publicarà l'any 2025.³ Aquest llibre constarà de l'edició anotada de cinc obres, tres de les quals inèdites en vida de l'autor. Aquesta raó ja seria un motiu suficient per justificar-ne la publicació, però gràcies a la troballa de diversos manuscrits de creació de les obres, a més, s'ha pogut dur a terme una aproximació filològica als textos que ha permès fixar-los depurats d'errors i errades, una operació que fins ara no s'havia dut a terme en cap edició anterior de les seves obres dramàtiques.

La primera de les obres que es publicaran és la *Nausica*. Emmarcada dintre l'imaginari mitològic grec, s'havia editat fins a tres cops: a Edicions Rosa dels Vents (1937), en l'*Obra Catalana Completa* (1993) de l'escriptor a cura d'Emili Rosales i de la mà d'Aeditors (2009). D'aquesta obra s'han localitzat quatre manuscrits, dos d'ells complets. Els altres dos són complementaris: en un hi ha els dos primers actes de la tragèdia, i en el segon, el darrer.⁴

La segona obra que s'editarà és *La ciutat maleïda*, publicada prèviament a Quaderns literaris (1935) i en l'*Obra Catalana Completa* (1993). D'aquesta tragèdia urbana d'ambientació medieval en conservem cinc manuscrits⁵ molt parcials i fragmentaris que no han facilitat la tasca de detecció d'errors a causa de la manca de gran part dels seus passatges.

No succeeix el mateix amb *Despertar*, estrenada i representada per primer i darrer cop l'any 1936 a càrrec del Quadro Escènic Mossèn Cinto al Foment Autonomista Català, i que no va arribar a publicar-se mai en vida de l'autor. No es va editar fins a l'any 1993 dintre l'*Obra Catalana Completa (II)*. Aquest és sense dubte el cas més rellevant d'entre les obres editades, ja que els set testimonis conservats,⁶ dos dels quals parcials, han permès detectar nombrosos errors respecte de l'edició del 1993. La raó que hi ha darrere és que en aquesta edició es va prendre com a text base un mecanoscrit amb anotacions manuscrites que es van considerar obra del mateix autor. Un examen precís de la cal·ligrafia ha revelat que en realitat es tracta d'anotacions del director d'escena i que, per tant, no responien a la voluntat de l'autor. Així doncs, hi ha canvis substancials que cal restituir en la forma original d'acord amb la transcripció del text controlada per l'autor. A més d'aquests testimonis, s'ha localitzat també una versió embrionària de l'obra titulada *Camis errats*, de la qual s'han conservat dos testimonis,⁷ un dels quals parcial.

---

³ Finançada parcialment amb una de les Subvencions per a la investigació literària [BDNS 681491], convocades en règim de concurrència competitiva l'any 2023 per l'Oficina de Suport a la Iniciativa Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Així mateix, el projecte va ser guardonat amb el IV Premi Ajuntament d'Amposta al millor Projecte de Recerca Local Jordi Fontanet [20230314S4], convocat l'any 2023.

⁴ Corresponen als registres 380-14-[300, 301, 302 i 534].

⁵ Corresponen als registres 380-14-[313, 729, 741, 1181 i 1182].

⁶ Corresponen als registres 380-14-[297, 298, 299, 450, 481, 1295 i 1296].

⁷ Corresponen als registres 380-14-[463 i 1043].

La troballa és significativa perquè permet observar la gènesi de l'obra amb detall com una mostra rellevant de l'activitat literària que desenvolupa l'escriptor en els primers anys de la seva trajectòria.

Per la seva part, *Drama de mar* és la primera de les obres inèdites que s'inclouran al llibre. Aquesta obra de joventut s'ha conservat parcialment: només s'ha localitzat un testimoni manuscrit acèfal⁸ que comença en el que es va numerar com a foli 17. Tot sembla indicar que es tracta d'una obra que no estava llesta per ser publicada ni representada, com així ho apunta la presència de nombroses intervencions autògrafes sobre l'original i la inestabilitat dramàtica del final de l'obra. Amb tot, és una peça interessant per estudiar la producció de l'escriptor, ja que avança alguns dels temes que tractà anys després en la seva novel·lística, especialment en el darrer cicle de novel·les ambientades en el Delta de l'Ebre -*Entre la tierra y el mar* (1966), *La tempestad* (1975), *La masia* (1975) i *El segundo del Apocalipsis* (1981)-.

L'altra obra inèdita és una peça dramàtica escrita en vers que es conserva en la seva totalitat en dos manuscrits.⁹ La particularitat de l'obra, a banda de l'escriptura en vers, excepcional en la seva producció, és que rep un nom diferent en cada manuscrit: en un primer moment, es titulà *Muntanya*, i després, en el seu estadi més avançat, es passà a anomenar *Maria Rosa*. A banda d'aquests testimonis, s'ha localitzat també un avançament parcial de l'obra en el número 44 de la revista *Lletra de canvi* (1977: 24-30) amb el títol *Tragèdia en tres actes*.

Finalment, s'han trobat nombrosos testimonis de projectes d'obres dramàtiques. En català es conserven quatre testimonis,¹⁰ tots ells molt parcials i embrionaris. En espanyol se'n preserven sis,¹¹ quatre dels quals són més aviat esbossos i apunts que no pas projectes consolidats. Els altres dos, però, semblen temptatives amb més recorregut, en les quals ja hi consta el títol de l'obra que assajaven: *Judas* i *María Antonia*.

El tractament arxivístic dut a terme sobre el Fons Sebastià Juan Arbó a l'Arxiu Comarcal del Montsià serveix, doncs, com a exemple de com els arxius locals i comarcals constitueixen una font primària ineludible per aprofundir sobre la nostra història literària i de com formen part d'un llegat cultural al qual cal accedir mitjançant criteris científics. Només a través de la conservació, difusió i valoració del patrimoni documental es poden engegar projectes com l'edició de *l'Obra dramàtica completa* de Sebastià Juan Arbó, que contribueixen a pal·liar situacions culturalment inexplicables com la injustificada marginació literària de l'escriptor més genuí de les Terres de l'Ebre.

---

⁸ Correspon al registre 380-14-304.

⁹ Correspon als registres 380-14-[124 i 303].

¹⁰ Els testimonis corresponen als registres 380-14-[109, 305, 310 i 311].

¹¹ Els testimonis corresponen als registres 380-14-[257, 307, 308, 309, 312 i 672].

BIBLIOGRAFIA

MATAS ROCA, Marta (2021). *Sebastià Juan Arbó: De la realitat viscuda a la ficció narrativa. Anàlisi d'un desarrelament en la literatura catalana*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.

RAMIS, Josep Miquel (2011). *Autotraducció i Sebastià Juan Arbó*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.

AJUNTAMENT D'AMPOSTA I UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA (2023). *Conveni de col·laboració entre la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Ajuntament d'Amposta per al reconeixement de les tasques d'inventari del Fons Sebastià Juan Arbó*. Recuperat de [<https://www.amposta.cat/documents/convenis/conveni-uab-ajuntament-amposta-reconeixement-inventari--sebastia-juan-Arbo.pdf>]. Darrera consulta: 28/08/2024.